

Архитектурната наука – феномен на цивилизацията.

Маргарита Коева

Предназначена да изгражда средата, в която единствено могат да съществуват и да се развиват човешките общности, архитектурата е едновременно част от духовния свят и от материалната реалност. Самото понятие се използва както за означаване на творческата дейност, така и за материалните обекти, резултат от тази творческа дейност. Дуализмът (дихотомията) на архитектурата се проявява във всички взаимодействия между нея и заобикалящата я действителност, така че в определен смисъл тя е едновременно творение и творец на цивилизацията и един от главните философски, исторически и социологически проблеми, проблемът за духовния и материалния прогрес на човешката цивилизация, е неразривно свързан с нейното развитие. Поставяйки акцента върху историческата и социокултурна логика в проявите на многообхватната архитектурна дейност, архитектурната наука на XXI век не само се приобщава към съвременните тенденции на научно мислене, но тъй като архитектурното творчество се отличава със своята креативност - способност за съчетаване на идеи, информация и оръжие по необичаен дотогава начин, често насочва развитието на общия творчески процес към нови, непознати области. Това придава на науката, която има за обект на познание архитектурната дейност и създаваната от нея „втора реалност”, качествата на архитектурна феноменология.

Освен като двигател при решаване на някои от най-значимите проблеми за начина на съществуване, пред които са изправени обществата днес, архитектурната наука има и

„предава знания, които да бъдат пренасяни през годините и да обогатяват световната култура. Именно това я определя като културен феномен, неразривно свързан със социокултурното усъвършенстване на обществото, и я задължава да бъде в синхрон със съвременните теоретични изследвания на фундаменталните въпроси, засягащи човека, обществото и света, с откритията в областта на съвременните технологии, с тенденциите в развитието на градовете и устройството на териториите.

Предназначена да отговаря на същностни потребности на обществата, архитектурната наука, наравно с останалите научни области, трябва да бъде включвана в държавната културна политика на всяка цивилизована страна и да бъде обезпечавана с необходимите материални и човешки ресурси.

- На първо място, защото всяка държава се нуждае от достатъчно квалифицирани учени, които да следят световните тенденции и постижения в съответната научна област, за да могат те да служат при формулирането и изпълнението на националните решения и политики. За архитектурната наука това са развитието на новите идеи в архитектурното творчество и организацията на творческия процес, развитието на новите строителни технологии, тенденциите в градоустройството и териториалното планиране.
- И ако в съвременния свят държавите влагат значителни средства, в развитието на научни стратегии, осъзнавайки, че това е необходима предпоставка за

икономически и социален просперитет, то архитектурната наука трябва да заеме по право едно от водещите места.

- Ролята на архитектурната наука следва да бъде отчитана и стимулирана и поради съществуващата обвързаност между наличието на високообразовани и квалифицирани хора, които са професионално ангажирани с научна дейност, и общото социокултурно развитие на обществото.

Архитектурната наука има за обект на познание полифункционалната реалност, назовавана от античните мислители АРХИтектура - висше знание и изкуство на съзиданието. Както при всяко изкуство нейните произведения не принадлежат нито само на материалната реалност, нито само на духовната, вследствие на което един от главните философски, исторически и социологически проблеми, проблемът за духовния и материалния прогрес на човешката цивилизация, е неразривно свързан с развитието на архитектурата. Поставяйки акцента върху историческата и социокултурна логика в проявите на многообхватната архитектурна дейност, архитектурната наука на ХХI век не само се приобщава към съвременните тенденции на научно мислене, но тъй като архитектурното творчество се отличава със своята креативност - способност за съчетаване на идеи, информация и окръжение по необичаен дотогава начин, често насочва развитието на общия творчески процес към нови, непознати области.

Отличителен белег на архитектурното изкуство е спецификата на въздействието му. Човекът е заставен от своята физическа и социална нагласа да живее непрекъснато в обкръжение на архитектурни творби. Цивилизованият човек е подлаган на непрекъснато архитектурно облъчване и няма право на изборност, или поне това право е много трудно осъществимо. Всички негови сетива са провокирани чрез различни изразни средства, с които обичайно архитектите боравят – обеми, плоскости, линии, цветове, съотношения, пропорции и перспективни похвати целящи реципиента да възприема смислите, които създаващите архитектурната среда влагат в своите произведения. Характерът на това облъчване, осъществявано най-вече чрез обществената архитектура, сакралната архитектура и урбанистичното зонироване, придава на архитектурата качества на канал за социално въздействие.

По своята същност и предназначение архитектурата е система от знаци, чрез които се осъществява **комуникация**. Тя е един от най-древните езици. Според определението на семиотиците : "Архитектура е изкуството да се строи с предварителен план не просто за да се създаде подслон, а за да се пренесе значение." Семиотиката на архитектурата експлоатира специфичния начин, по който изкуствената околна среда осигурява източници за изразяване, а също така начините, по които околната среда сама се превръща в изразяваща сила, структурирайки пътя, по който се движим, виждаме и дори чувстваме.

Като всеки език, и архитектурният спазва основната схема по която протича комуникационният процес с присъщите му елементи.

адресант... съобщение... интерпретант... адресат, към която се прибавят: **код** - мрежата от инструкции как трябва да се преведе едно съобщение и **канал**- по който

протичат съобщенията, и който за архитектурния език не е само един, а това усложнява допълнително процесът на комуникация.

Разчитайки архитектурният език в съответствие с тази схема установяваме, че адресантът е обособен архитектурен обект (сграда, улица, територия), а адресатът е възприемащият го субект. За да разчете съобщението обаче, той се нуждае от **интерпретант**, от онази мисловна конструкция, която според Чарлс Сандърс Пърс придава значение на онова, което получаваме като съобщение - знак. Следователно, за да разчетем архитектурните съобщения, са ни необходими познания, които да формират отношение на значението на знака към възприемащия го субект. Каналът по който протичат съобщенията при архитектурата, са нашите сетива, а те се включват почти изцяло, за разлика от други комуникационни системи, които въздействат изборно само на някои от сетивата ни.

И тъй като същностна отлика на езика на изкуството, създаваща неговото многообразие и богатство е **нарушаването и разместването на кодовете** архитектурната комуникация сериозно затруднява „неподготвения зрител”, който е способен да възприеме цялостно само първичните пластове на нейната същност..

От полифункционалността, заложената в нейния обект на познание, се пораждаат двете основни направления, в които по традиция се развива архитектурната наука.

Когато архитектурният феномен се изучава

- в неговия абстрактен, тоест идеално усреднен, чист от случайности вид, той става обект на „**Теория на архитектурата**”, която може да бъде разработвана с оглед на целите на различни равнища
- в неговото конкретно-хронологично осъществяване той става обект на „**История на архитектурата**”, която също може да бъде разработвана на различни равнища, с оглед потребностите на съвременното, за което е предназначена.

И тъй като изследването на творческия процес в настоящето и прогнозирането му в бъдеще се опират върху историческия опит, тези две обособени научни области са взаимно обвързани, но имат и свои собствени задачи, методи и закони. Основната връзка между тях произтича от факта, че и в двата клона на архитектурната наука теоретичното мислене заема съществено място.

Историята на архитектурата изучава както материалните обекти така и закономерностите на творческия процес протекъл в миналото. Доколкото границите между настоящето и миналото са изменчиви, всяко събитие станало преди настоящия момент може и трябва да бъде третирано като минало и поради това всяка вече завършена архитектурна творба може да бъде обект на архитектурно-историческо изследване, да бъде включена в историческия процес, който е обект на историята, Определянето на тази граница е винаги условно и е въпрос на договореност между група хора - учени, историци, общественици. Проблемът не е във времевата граница, а

в подхода към разглеждания, материал / исторически процеси, материални обекти, творчески процес /.

Архитектурната теория е форма на достоверно научно знание, представляващо система от взаимосвързани доказателства и съдържащо методи за обяснение и предсказване явления от областа на архитектурното творчество. В този смисъл, въпреки своята специфика тя покрива до голяма степен термина „ нормативна наука” използван от Ч.С.Пърс за означаване на три философски дисциплини към които архитектурната наука има пряко отношение: логика, етика и естетика. Поради своя характер тя се отличава от другите форми на знанието по това, че в нея е възможен преход от едно заключение към друго без непосредствено обръщане към чувствения опит и в това отчасти се крие източника на прогнозиращата функция на теорията.

Равнищата на архитектурната теория произтичат от постигнатата степен на обобщение при:

- събиране на факти
- описание
- анализ подчинен на определена прескриптивна система
- обобщаване на резултатите от анализа
- изработване на обобщаващи понятия
- изработване на категории
- създаване на закони.

Всяко от тези равнища има свое място в общата иерархия на научноизследователския процес и е същностна част от теоретичното изучаване на архитектурата.

В архитектурната наука подходът към фактологическия материал може да бъде индуктивен и дедуктивен. Изборът произтича от целите на изследването и от вида на материала.

- при **индуктивния** подход той се изразява в събиране на факти, описание, анализ, изработване на обобщаващи понятия, категории, закони.
- при **дедуктивния** - в резултат на вече натрупан опит се построява теоретичен модел / хипотетична схема/ която след това се проектира върху фактологическия материал и по такъв начин се проверява обективността на полученото познание.
- както във всички останали науки, така и в архитектурната, на базата на емпиричните данни се създават хипотетични модели т.е. използва се **методът на абдукция**.

Независимо от подхода, целта обаче винаги е една и съща - придобиване на нови познания, защото само наличността на нови познания придобити с помощта на един подход /комбинация от методи/ може да докаже както правомерността така и необходимостта от една предлагана парадигма.

Изискването за съвместяване /комплексност/ налага прилагането на философски, лингвистични и други методи към архитектурния материал, и въпреки че има за цел да отговори на въпроси свързани с всестранното опознаването на архитектурния феномен

/процес или материален обект/, в никакъв случай не може да създаде философско, лингвистично, социологично или друго познание.

Независимо обаче обект на кой клон от архитектурната наука са, първата задача при изучаване на архитектурните творби е определяне на позицията им в една **Универсална архитектурна класификация**. Отличителна особеност на тази класификационна система е нейната йерархична структура, в която всяко по-горно равнище съдържа в себе си подразделения от по-долните:

Клас (определя се от същността на творческата дейност) - териториално и селищно планиране; архитектура на сградите.

Род (според функциите, които ѝ се възлагат от социума- обществена, жилищна и производствена архитектура. Обществена архитектура: сакрална и профанна (Sacramentum - свещенно тайнство; pro-fanus - държан далеч от храма). Жилищна : индивидуална и колективна. Производствена: индустриална, манифактурна, складова.

Вид по предназначение и функции

Тип - определен в съответствие с архитектурно-композиционните качества на отделния обект или неговата принадлежност към възприет от архитектурната теория стил.

Творбите на архитектурното творчество са многопластови и за да бъдат опознати в своята цялост е необходим субстратен подход . Следвайки неговите правила най-напред творбата трябва да бъде методологично „разслоена” и анализирана детайлно с помощта на методики съответстващи на „слоя”, който е подлаган на анализ. Гледните точки от които обектът може да бъде изучаван, и които при архитектурата вследствие нейния полифоничен характер са многобройни, могат да бъдат методологично схематизирани в следните пластове:

1. Първият пласт се състои от опознаване на знаците, които се възприемат чрез сетивата /осветеност, топлина, акустика и пр./
2. Вторият пласт – намиране на съответствията между предназначението и функционалното решение на обекта
3. Третият пласт –разкриване на съответствията между архитектурната творба и културния модел на епохата с присъщата му ценностна система
4. Четвъртият пласт –разчитане на символното значение на обекта като цяло и на отделните елементи от него. Символът, като преносител на смисли, е кода /инструкциите как да се преведе сигнала излъчван от обекта/ на архитектурния комуникационен процес
5. Пети е пласта на обединяване на резултатите от анализа, за постигане на цялостен образ в съзнанието на реципиента
6. Шестият пласт съставят оценките /обществени и личностни/, които получава обекта в зависимост от ценностната система на епохата, и които определят съществуването му в рамките на конкретно историческо време.

Освен двете традиционно утвърдени направления на архитектурната наука: теория и история, съществува и друг неин клон, все още доста неразработен, условно наричан **Теория на архитектурната история** - клон, който изследва, или по-точно би трябвало да изследва в бъдеще, специфичните закони, методи и методики на архитектурно-историческото познание. Негова същностна характеристика е изискването за

комплексност, за съвместяване познания от различни области с цел да се проникне в белите междинни полета на „класическата” наука от миналото и да се отговори не само на въпроса „какво”, а на фундаменталния въпрос на познанието - „защо”. Работещият в него изследовател на архитектурата не може да бъде вече само кабинетен теоретик или откривател и колекционер на емпирично набран материал, игнориращ въпроса за взаимовръзките между иманентно проучените факти. Той трябва да поеме отговорността да осмисля теоретично взаимозависимостите между обектите, които изучава, и да разкрива същността им чрез съотнасяне към общото, към универсалното в архитектурната реалност. Това променя подхода към архитектурните феномени, които се разглеждат не като статични образувания, а като системи, способни да се развиват и да се видоизменят в течение на времето и утвърждава представата, без да бъде отричано икономическото схващане за историята, за една диалектика на архитектурното развитие, по-богата в разбирането на човешката мотивация, отколкото тази на класическата архитектурна история.

Колкото и да е труден такъв субстратен подход, той води по-сигурно към разкриване на научната истина за характера на всеобщия архитектурен процес, променя разбирането за архитектурната история като калейдоскоп от сменящи се школи и стилове, и като позволява да се очертаят закономерностите, които са ръководили този процес в миналото, увеличава шансовете за прогнозиране на бъдещето му развитие.

Нещо повече, съвременният изследовател на историята трябва винаги да отчита, че отличителен белег на архитектурата като изкуство е спецификата на нейното въздействие. Както в миналото, така и днес, цивилизованият човек е заставен да прекара своя съзнателен живот в създавана от архитектурата среда. Той е подлаган на непрекъснато архитектурно „облъчване” и няма право на изборност (или поне това право е много трудно осъществимо). Както доказва историческият опит, квази дискретността на това облъчване и неговото психофизическо въздействие, формират битови навици, обществени нагласи, очертават и внушават граничните линии на социалните закономерности неуловимо, но много по- категорично от вербалните идеологеми,

Осмислянето на архитектурното развитие по този начин доказва още веднъж необходимостта архитектурната наука да бъде включена в държавната културна политика, за да е в състояние да изпълни предназначението си - да бъде част от авангарда на общочовешкото мислене.

Избрана литература

Всеобщая история архитектуры в 12 томах. М., 1949 – 1977

[GreatBuildings](http://www.greatbuildings.com/) /www.greatbuildings.com/

Бахтин М.М. Вопросы литературы и эстетики. М. 1975.

Берталанфи Л. Фон. Общая теория систем, пер. с англ., М. 1966

- Буркарт, Роланд. Наука за комуникацията. Велико Търново, 2000
- Вельфлин Г. Прологомени к психологии архитектуры, [1886](#) дисс, раб. публ.1946
- Ворингер, Вилхелм. Абстракция и вчувстване. С.1993
- Вьолфлин, Хайнрих. Основни понятия на историята на изкуството. София, 1985
- Гропиус В. Границы архитектуры М.,1971
- Дерида Жак. Писмеността и различieto, изд. Наука и изкуство, 1998
- Докинс, Р. Най-великото шоу на Земята. Доказателства за еволюцията. София, 2011
- Ингарден Р. Исследования по естетике, М., 1962
- Кун, Т., Структура на научните революции, С. 2002
- Лосев А. Ф., Диалектика на мита. С. 2003
- Лотман Ю.М. Статии по типологии культуры. Тарту 1970
- Лотман Ю.М. Архитектура в контексте культуры, Семиосфера. Москва, 2000
- Моль А. Социодинамика культуры. Пер. С фр. М.,1973
- Моль А. Теория информации и эстетическое восприятие. Пер.с фр. М.,1966
- Ортега-и-Гасет, Хосе, Есета в два тома (1993). София: Ун. изд. “Св. Климент Охридски”.
- Петров. С., Методология на субстратния подход, С.,1980
- Страутманис И. А. Информативно-эмоциональный потенциал архитектуры. М., 1978
- Френсис Хатчесън, Давид Юм. Адам Смит, Эстетика. Руски превод М.,1973
- Добрицына И.А.; От постмодернизма к нелинейной архитектуре.. Архитектура в контексте современной философии и науки. Москва, (2004)
- Burckhardt Jacob. The Civilization of the Renaissance in Italy. Penguin Classics. 1990
- Bruno Zevi. Verso un'architettura organica, Einaudi, Torino 1945 (English translation, Towards an Organic Architecture, Faber & Faber, London 1950)
- Bruno Zevi. Storia dell'architettura moderna, Einaudi, Torino 1950

Delanda, Manuel. Classes in modern philosophy for architects. Lectures in The University of Southern California

Michel Foucault, Dits et écrits 1984 , *Des espaces autres* (conférence au Cercle d'études architecturales, 14 mars 1967), in *Architecture, Mouvement, Continuité*, n°5, octobre 1984, pp. 46-49.

Jencks, Charles. Modern Movements in Architecture. II Edition, Penguin Art and Architecture, London, 1978

Pevsner Nikolaus. The Sources of Modern Architecture and Design (1968)

Pevsner Nikolaus. An Outline of European Architecture (1943)

Umberto Eco. Histoire de la beauté ([2008](#)) (*Storia della bellezza*)

Umberto Eco. La Structure absente, introduction à la recherche sémiotique ([1972](#)) (édition révisée de La Struttura assente, [1968](#))

Umberto Eco. Le Signe, histoire et analyse d'un concept, adapté de l'italien par [Jean-Marie Klinkenberg](#) ([1988](#)) (*Segno*, [1971](#)).

John Julius Norwich, ed. The World Atlas of Architecture. New York: Portland House, 1988.

Sir Banister Fletcher. A History of Architecture. London: The Butterworth Group, 1987.

Frank O. Gehry : The Complete Works. Monacelli Press, September 1998.